

⁴⁹ *Pollmann Karla.* Jesus Christus und Dionysos. Überlegungen zu dem Euripides-Cento Christus Patiens // Jahrbuch der österreichischen Byzantinistik / Herausgegeben von Herbert Hunger und Wolfram Hörandner, 47. band. – Wien. – 1997. – P. 93-94.

⁵⁰ *Trisoglio F.* Il Christus patiens... – P. 351.

Резюме

Михаліцин П.Є. *Про історіографію атрибуції візантійської трагедії «ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΣΧΩΝ» («Стражденний Христос»).*

У статті освітлюється історіографія досить складної проблеми атрибуції та датування такого феномену візантійської літератури, як трагедія «Стражденний Христос». Ідентифікація цього твору мала найрізноманітніші варіанти рішень, які на сьогодні згрупувались навколо двох основних тез. Перша говорить на користь традиційності авторства твору, тобто приписує трагедію перу Григорія Богослова та відносить час її появи до кінця IV в., а друга відсилає твір до XII в. та не може назвати точне ім'я її творця, приховуючи його за безликим «Анонімом». Всі проміжні варіанти вирішення питання атрибуції драми були визнані критично неспроможними.

Чувпило О.О.

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ІНДІЇ В ПРАЦЯХ Г.К. ШИРОКОВА

Економічний розвиток сучасної Республіки Індія особливо інтенсивно почав вивчатися у Радянському Союзі в 50-ті роки ХХ ст. Якраз на ті часи й припадає остаточне становлення радянської наукової школи індологів-економістів, яка невдовзі отримала широке всесвітнє визнання, незважаючи на те, що вона засновувалася на істматівській методології. Одним із провідних її фахівців був головний науковий співробітник відділу економічних досліджень Інституту сходознавства РАН, доктор економічних наук, професор Глерій Кузьмич Широков (1930–2005), який вніс свій значний внесок у розвиток радянської та російської індології. Між тим його життя та величезна наукова спадщина ще зовсім не знайшли будь-якого висвітлення у науковій сходознавчій літературі. Можна навести лише невеличкий меморіальний нарис у

журналі "Восток", де стисло перераховуються заслуги Г.К. Широкова перед радянською та російською орієнталістикою¹.

У даній статті, автор якої спілкувався й тісно співробітничав із Г.К. Широковим ще з початку 70-х років ХХ ст., висувається завдання частково заповнити цю прогалину, звернувши головну увагу на численні праці вченого, в яких досліджувався економічний розвиток Індії напередодні та після здобуття нею політичної незалежності у 1947 р.

Перш ніж розглядати індологічну економічну спадщину Г.К. Широкова слід зазначити, що все своє свідоме життя він віддав безкорисному служінню науці в Інституті сходознавства АН СРСР (РАН), де працював понад півстоліття, пройшовши довгий нелегкий шлях від рядового наукового співробітника до заступника директора Інституту. У цьому провідному координаційному центрі радянського, а після 1991 р. російського сходознавства Г.К. Широков закінчив аспірантуру, успішно захистив кандидатську й докторську дисертації, багато років очолював Спеціалізовану вчену раду з економічних наук при Інституті сходознавства, став одним із засновників (у 1992 р.) давно омріяного Східного університету при Інституті сходознавства РАН. Визнанням науковою громадськістю СРСР та РФ наукових заслуг Г.К. Широкова було його неодноразове обрання членом Тихоокеанського комітету АН СРСР, комітету з науки й техніки Міжнародної організації наукових працівників, членом правління Товариства сходознавців (СРСР та РФ), віце-президентом Товариства радянсько-індійської дружби та членом редколегії журналу "Азия и Африка сегодня". У 1987 р. за цикл визначних робіт із економіки Індії, які отримали високу оцінку індійських економістів і були перекладені на головні індійські мови, Г.К. Широкову (одному з небагатьох радянських орієнталістів-індологів) присудили почесну премію ім. Дж. Неру. Звертаємо увагу також на те, що більше трьох десятиліть Г.К. Широков викладав провідні сходознавчі дисципліни студентам Університету Дружби народів ім. П. Лумумби, Інституту країн Азії та Африки при МДУ, що готував багато років висококваліфікованих знавців східних мов, а з 1992 р. – Східного університету при Інституті сходознавства РАН. Всі, хто слухав лекції проф. Г.К. Широкова,

згадують його як одного з найкращих викладачів-сходознавців Москви.

Із понад 300 наукових праць Г.К. Широкова, інтереси якого охоплювали економічні й політичні процеси практично в усіх країнах світу, значна кількість присвячена безпосередньо дослідженню економічного розвитку Індії у ХХ ст. Переважна більшість їх побачила світ у другій половині 50-х – 80-ті роки ХХ ст.² В останні 15 років життя з-під пера вченого вийшло всього декілька публікацій про сучасну Індію³, оскільки він зосередився на дослідженні глобальних економічних проблем. Аналізуючи розвиток індійської економіки, Г.К. Широков виділяв передусім зовсім недосліджені або недостатньо досліджені світовою індологією питання. Це насамперед розвиток форм вербування та найму робочої сили на чайних плантаціях північно-східної Індії за часів англійського колоніального володарювання; форми заробітної платні на чайних плантаціях Ассаму та Бенгалії у колоніальній Індії; становище плантаційних робітників Ассаму та Бенгалії за часів колоніалізму; економічний розвиток чайних плантацій під час англійського панування; еволюція товарного господарства у колоніальній Індії; промисловість колоніальної Індії та напередодні незалежності; особливості ломки колоніальної структури індійської промисловості; особливості розвитку індійської промисловості; податкова система незалежної Індії; діяльність галузевих об'єднань в індійській промисловості та спеціалізовані асоціації; дрібне виробництво та легка промисловість в Індії; державний капіталізм та приватний капітал в індійській промисловості; формування та розвиток індійської буржуазії; міська промислова та торгова буржуазія; концерн Тати; розвиток народного господарства; промисловий переворот в Індії у перші два десятиріччя незалежності; планування в Індії; індустріалізація Індії та її особливості; принципи та перспективи планування її економіки; індустріалізація та інтеграційні процеси в індійській економіці; соціальна структура суспільства в незалежній Індії; фонд особистого споживання в Індії; галузевий аналіз економіки Індії; розвиток капіталізму та традиційні структури в незалежній Індії; підсумки економічного розвитку Індії за роки незалежності; економічний розвиток Індії у 80-ті роки ХХ ст.

Індологічний економічний доробок Г.К. Широкова досить умовно можна розділити на чотири великі рубрики: 1) загальні питання економіки Індії; 2) індустріалізація країни; 3) планування її розвитку; 4) індійська буржуазія. Грунтуючись на оригінальних індійських джерелах, значна частина яких вводилася до наукового обігу вперше, а також численних економічних дослідженнях індійських та західних авторів, Г.К. Широков був першим серед індологів, хто висвітлив весь комплекс проблем економічного розвитку Індії у ХХ ст. Спробуємо стисло показати його внесок в орієнталістичну науку.

Комплексно досліджуючи економіку Індії, Г.К. Широков розглянув передумови економічного розвитку, всебічно показав роль держави у цьому процесі, проаналізував інтеграційні та дезінтеграційні тенденції в економіці однієї з найбільших країн світу, висвітлив розвиток її головних галузей. При цьому науковою новизною відрізнялися такі сюжети: формування механізмів господарювання, економічна структура Республіки Індія, багатокладність індійської економіки та співвідношення укладів, функціонування суспільного виробництва, інтеграція та дезінтеграція структурних елементів економіки, міська та сільська економіка, товарно-грошові відносини, капіталістична трансформація індійського міста та села, технічна реконструкція, еволюція дрібнотоварного виробництва, створення та розвиток нових галузей промисловості, формування ринку робочої сили, соціальні відносини в індійському суспільстві та його соціальна перебудова, фінансова система країни та її розвиток, спеціалізація та кооперування, економічна діяльність держави та окремих її інститутів, вирівнювання господарчого потенціалу різних регіонів країни, диспропорції у розвитку окремих галузей промисловості, державний капіталізм та методи його впливу на економіку, утворення та функціонування державного сектору, окремі його галузі, засоби макро- та мікроструктурного регулювання економіки, виробничі сили та їхня диверсифікація, велике, середнє та дрібне приватне підприємництво, уніфікація багатокладного базису, концентрація виробництва та капіталу, індійські монополістичні об'єднання, особливості їхнього розвитку, регулювання та ліцензування, змішаний державно-приватний сектор та його

специфічні риси, робоча сила, її специфіка, кількісний та якісний склад робочої сили, демографічний чинник у проблемі робочої сили, зайнятість та безробіття, заробітна плата та її особливості, умови оплати праці, дезінтеграція ринка робочої сили за кастовою ознакою, трудове законодавство, соціальна організація сільського населення, парцеляція на селі, соціальна та економічна еволюція селянства, інтенсифікація та механізація сільського господарства, заощадження, нагромадження капіталу, капіталовкладення, розпад національного фонду капіталовкладень на галузеві фонди, технологічна структура капіталовкладень, ефективність капіталовкладень, легальна та "паралельна економіка", імпортно-експортна політика, лібералізація економіки, інфляційний перерозподіл прибутків, особливості нагромадження капіталу в різних соціально-економічних секторах, перерозподіл нагромаджень, оподаткування та податкова політика, позиції державного сектора у фінансово-кредитній сфері, корпоративний сектор та його оподаткування, "чорний ринок", "чорні гроші" та їхня легалізація⁴.

Значний внесок Г.К. Широков вніс у вивчення індустріалізації Індії, з якою пов'язувалося вирішення найголовніших довготермінових економічних проблем держави, зокрема переведення економіки на нову технічну базу, підвищення продуктивності праці, повна ліквідація або значне скорочення безробіття, збільшення національного прибутку та фонду нагромадження. Під терміном "індустріалізація" Г.К. Широков розумів не лише створення та розвиток виробництва засобів виробництва, а насамперед завершення промислового перевороту в економіці взагалі та переведення усього народного господарства на індустріальні методи виробництва. Таке розуміння індустріалізації визначало її спрямування – у першу чергу повинні створюватися галузі важкої промисловості, що випускають засоби виробництва, а потім, після створення відповідного промислового потенціалу, починається переведення усього народного господарства на індустріальні методи виробництва, переслідуючи мету підвищення продуктивності праці, збільшення національного прибутку й фонду нагромадження, прискорення темпів економічного розвитку, зміну народногосподарських пропорцій, а також подолання економічної

та соціальної відсталості. При цьому вчений висунув перед собою завдання показати особливості процесу індустріалізації, що відбувався на базі капіталізму в слаборозвиненій, багатокладній економіці, виявити закономірності, які визначали в ній розвиток промисловості, визначити її перспективи та основні параметри зростання. Він першим комплексно показав характер та напрямки індустріалізації величезної азійської країни, розглянув її методи, масштаби, зміну галузевої структури промисловості, ефективність виробництва, а також взаємодію великої та дрібної промисловості. В його роботах всебічно висвітлені такі проблеми як індійська промисловість на час досягнення незалежності, загальна стратегія індустріалізації, різні підходи до проблем індустріалізації, особливості економічної політики держави, планування індустріалізації, державне регулювання економіки під час індустріалізації, державне стимулювання промислового підприємництва, державне підприємство, індустріалізація та зміни структури промисловості, легка промисловість під час індустріалізації, напрям та хід індустріалізації, зміни галузевої структури промисловості, нове будівництво та структура капіталу, залежність від іноземного технічного досвіду, підприємства з незавершеним циклом виробництва, спеціалізація та кооперація виробництва, техніка та технологія виробництва, ефективність виробництва, індустріалізація та дрібне виробництво⁵.

Невід'ємною складовою частиною індустріалізації було планування економіки, якому індійські політичні лідери, особливо Дж. Неру, надавали величезного значення, оскільки незалежна Індія відчувала нагальну потребу різко прискорити розвиток національної економіки у цілому та окремих її провідних секторів. Першим, хто в СРСР почав вивчати індійське планування і фундаментального його дослідив, був Г.К. Широков, до якого невдовзі приєднався Л.І. Рейснер (син видатного радянського індолога І.М. Рейснера). Він звернув увагу на те, що Індія займала особливе місце серед країн "третього світу", тому що, на відміну від них, на час досягнення незалежності вона мала досить міцний капіталістичний уклад, значний промисловий потенціал та сильні групи місцевого капіталу, включаючи монополії. Водночас її економіка мала й усі характерні риси, властиві слаборозвиненому

суспільству – перевага сільського господарства, багатокладність при збереженні значних докапіталістичних відносин, аграрне перенаселення, незавершеність промислового перевороту, низький рівень суспільної продуктивності праці та нагромадження й деякі інші. Тому в ній більш, ніж в інших країнах "третього світу", були як матеріальні (масштаби капіталістичного усупільнення), так і духовні (усвідомлення необхідності швидко розвиватися) передумови планування. Не випадково, що в Індії ідеї планування та перші плани її розвитку з'явилися ще напередодні Другої світової війни (у 1938 р. Індійський національний конгрес, що очолював визвольний рух проти британських колонізаторів, за ініціативою свого президента С.Ч. Боса створив Національний комітет з планування під керівництвом Дж. Неру, який у 1940 р. розробив план розвитку вільної Індії), а суверенна Індія до планових заходів приступила однією з перших серед капіталістичних країн (у 1951 р.). Г.К. Широков визначив (і це стало загальноприйнятим у вітчизняній орієнталістичній економічній науці), що планування передбачало таке співвідношення політики й економіки, надбудови й базису, при якому насамперед держава суттєво впливала на структурні зміни, що відбувалися в економічній системі. У відсталій країні, зазначав Г.К. Широков, для якої характерні багатокладність, слабкий розподіл праці та диспропорції господарства, держкапіталістичне планування повинно форсувати темпи економічного зростання, одночасно вирішуючи два завдання: створення багатогалузевої пропорційної економіки та формування цілісної інтегрованої економічної системи. На державний капіталізм та планування покладалася велика організаційно-господарча функція – об'єднання, внесення елементів плановості та обліку в переважаюче дрібнотоварне та дрібнокапіталістичне господарство. Тому Г.К. Широков, випереджаючи свій час, оцінював державний капіталізм як прогресивне явище, передусім за його активну роль по відношенню до децентралізованих укладів. Він проаналізував генезу держкапіталістичного планування в Індії, концепції планування, його особливості, включаючи техніку, організацію та інструменти планування, а також вплив планування на економічний розвиток країни. Вперше детально висвітлені такі надзвичайно важливі питання як передісторія планування в Індії,

розвиток концепцій планування після завоювання Індією політичної незалежності, планові органи, техніка планування, державне регулювання, державний сектор та виконання плану, планування та економічний розвиток (нагромадження, капіталовкладення, виробництво)⁶.

Для правильного розуміння складних економічних та політичних процесів, що відбувалися в незалежній Індії, Г.К. Широков великого значення надавав глибокому вивченню соціальної структури індійського суспільства та визначенню головних напрямків його перетворення. Він зазначав, що виконання цього завдання передбачало аналіз ролі та внутрішньої будови різних прошарків та класів постколоніального суспільства, їхніх взаємовідносин та економічної еволюції, а також висвітлення питання про те, як ці явища відображалися на політичному житті країни. Виходячи з того, що якраз національна буржуазія після 1947 р. стала в Індії панівним класом, а її інтереси мали найбільший вплив на характер соціально-економічної еволюції держави, Г.К. Широков всебічне вивчення індійської буржуазії визначив одним із головних напрямків своєї наукової роботи. Продовживши дослідження В.І. Павлова про формування індійської буржуазії та О.І. Левковського про особливості розвитку індійського капіталізму, що отримали визнання й серед фахівців Індії, вчений разом із І.М. Рейснером на основі диференційованого підходу до складових частин буржуазії показав різні групи й прошарки індійської буржуазії, характер їхнього зростання та зрушення у структурі й становищі після 1947 р., визначивши головні тенденції розвитку буржуазії як класу. Увага приділялася соціально-економічним аспектам еволюції індійської буржуазії, перш за все промислової, а також взаємовідносинам прошарків, що входили до неї, та змінам у співвідношенні сил окремих її фракцій та угруповань. Всебічно були досліджені такі складні й дискусійні питання як поняття "національна буржуазія", її генеза, основні угруповання індійської буржуазії, індійські монополії, монополії та велика буржуазія, капітал сфери обігу, середня промислова буржуазія, дрібна промислова буржуазія. Солідаризуючись із О.І. Левковським та В.І. Павловим, Г.К. Широков під національною буржуазією розумів ту частину місцевої буржуазії, яка

персоніфікує, уособлює розвиток свого, національного капіталістичного виробництва, що й є основою її існування. Це великі та дрібні промислові капіталісти, а також представники купецького капіталу, що обслуговує внутрішній товарообіг, корінні економічні інтереси яких вимагають самостійного капіталістичного розвитку країни. Дослідник намагався показати наскільки повно державно-капіталістичні заходи, що проводилися в Індії, відображали інтереси усєї індійської буржуазії та конкретних її угруповань, яка амплітуда та ступінь розходжень інтересів різних її фракцій, чи існували об'єктивні передумови для переростання цих протиріч у відкриті конфлікти, тобто для розколу у буржуазному таборі⁷. Позитивною рисою праць Г.К. Широкова було те, що висвітлюючи ці вкрай заідеологізовані та заполітизовані за радянських часів проблеми, він усіляко намагався зберегти високий науковий рівень своїх досліджень, уникаючи ідеологічної упередженості, кон'юнктурщини, ідеологічних та політичних штампів і стереотипів, догматизації та вульгаризації, визнавав прогресивну роль індійської буржуазії, і тому вони отримали високу оцінку в Індії і не стали ще одним "пам'ятником тоталітарної епохи", зберігаючи свою актуальність і для сьогодення.

Таким чином, навіть стислий аналіз індологічних економічних досліджень Г.К. Широкова дає всі підстави твердити, що він вніс значний внесок у радянську та російську орієнталістичну науку. Ним фундаментально висвітлені практично всі найголовніші проблеми економічного розвитку Індії після досягнення нею політичної незалежності, а саме: розвиток індійської промисловості у цілому та окремих її галузей, державний капіталізм, індустріалізація країни та її значення, планування розвитку економіки, розвиток національної буржуазії та її роль в економічному житті країни. Незважаючи на те, що переважна більшість праць Г.К. Широкова, присвячених економічним проблемам Індії, побачила світ за радянських часів, вони зберегли своє значення і в наш час, оскільки вчений намагався уникати ідеологічних та політичних штампів і стереотипів, ґрунтуючись на найновітніших досягненнях світової індології.

Примітки

¹ Див.: In memoriám Глерий Кузьмич Широков (1930–2005) // Восток. – 2005. – № 4. – С. 217-218.

² Див. найважливіші праці Г.К. Широкова тих часів: Развитие форм вербовки и найма рабочей силы на чайных плантациях северо-восточной Индии в период английского колониального господства // Краткие сообщ. Ин-та востоковедения (АН СССР). – Вып. 23. – М., 1957. – С. 69-81; Формы заработной платы на чайных плантациях Ассамы и Бенгалии в колониальной Индии // Индия. Очерки экономической истории. – М., 1958. – С. 95-122; К вопросу об абсолютном обнищании плантационных рабочих Ассамы и Бенгалии в колониальной Индии // Краткие сообщ. Ин-та востоковедения (АН СССР). – Вып. 28. – М., 1958. – С. 25-35; Экономическое развитие чайных плантаций в Индии. – М., 1959; Налоговая система современной Индии // Экономика современной Индии. – М., 1960. – С. 345-373; Развитие экономических связей между Советским Союзом и Индией // Экономика современной Индии. – М., 1960. – С. 416-429 (у співавт. з Л.І. Рейснером); Иностранный частный капитал в Индии // Пробл. востоковедения. – 1960. – № 1. – С. 44-65 (у співавт. з Л.І. Рейснером); Промышленность Индии (к вопросу колониального периода) // Народы Азии и Африки. – 1961. – № 4. – С. 50-67 (у співавт. з Л.І. Рейснером); Индия на пути независимости // Народы Азии и Африки. – 1962. – № 4. – С. 22-38 (у співавт. з О.І. Чічеровим); К вопросу о деятельности отраслевых объединений в индийской промышленности // Краткие сообщ. Ин-та народов Азии АН СССР. – Вып. 51. Экономика и история Индии и Пакистана. – М., 1962. – С. 3-17; Specialized Associations in Indian Industry // Central Asian Review. – Vol. 11. – № 3. – London, 1963. – P. 297-307; Введение. Индийская промышленность накануне независимости // Развитие промышленности независимой Индии. – М., 1964. – С. 6-28; Промышленная политика независимой Индии // Развитие промышленности независимой Индии. – М., 1964. – С. 29-58; Некоторые особенности ломки колониальной структуры индийской промышленности // Народы Азии и Африки. – 1964. – № 4. – С. 12-21; Государственный капитализм и частный капитал в индийской промышленности // Актуальные проблемы экономики стран Азии. – М., 1965. – С. 56-76; Современная индийская буржуазия. – М., 1966 (у співавт. з Л.І. Рейснером)". Те ж: Колумбійський ун-т, 1967 (англ. мовою); Концерн Таты // Экономика и история Индии и Пакистана. –

М., 1966. – С. 23-33 (у співавт. з Р.М. Дольніковою); Итоги развития народного хозяйства // Проблемы экономического и социального развития независимой Индии. – М., 1967. – С. 5-60; Городская промышленная и торговая буржуазия // Проблемы экономического и социального развития независимой Индии. – М., 1967. – С. 220-244 (у співавт. з Л.І. Рейснером); Промышленный переворот в современной Индии // Народы Азии и Африки. – 1967. – № 2. – С. 5-18 (у співавт. з Л.І. Рейснером); Планирование в Индии. – М., 1969 (у співавт. з Л.І. Рейснером); Индийская промышленность: некоторые особенности роста // Народы Азии и Африки. – 1969. – № 6. – С. 23-35; Предыстория планирования в Индии // Вопр. истории. – 1969. – № 8. – С. 49-62 (у співавт. з Л.І. Рейснером); Индустриализация Индии. – М., 1971. Те ж: Делі, 1980 (англ. мовою); Индустриализация Индии и ее особенности // Экономика современной Индии (Проблемы роста). – М., 1972. – С. 14-24; Индийская буржуазия: изменения за годы независимости // Народы Азии и Африки. – 1972. – № 2. – С. 28-43; India: Social and Economic Development (XVIII–XXth Centuries). – Moscow, 1975. Те ж: на мовах гуджараті, урду, гінді, маратхі, бенгалі (у співавт. з В Павловим та В. Растянніковим); The Principles of Planning and Growth of the National Economy // India and the Soviet Union: Cooperation and Development. – New Delhi, 1975. – Р. 45-48; Эволюция товарного хозяйства в колониальной Индии // Товарно-денежные отношения в экономике Индии. – М., 1976. – С. 42-71; Індустріалізація Індії. – М., 1976 (мовами гінді та гуджараті); Industrialization and Changing Pattern of India's Social System // Indian Left Review. – 1976. – Vol. 4. – № 12. – Р. 12-55; Specifics of the System of Reproduction in India // Problems of Contemporary World. – New Delhi, 1976. – Р. 74-81; Индустриализация и социальная структура общества в Индии // Индустриализация в Индии и СССР. – М., 1977. – С. 178-186; Индустриализация и интеграционные процессы в индийской экономике // Интеграционные процессы в индийской экономике. – М., 1978. – С. 72-81; Фонд личного потребления в Индии // Экономика развивающихся стран: теории и методы исследования. – М., 1979. – С. 211-241; Соціально-економічний розвиток Індії (XVIII–XX ст.). – М., 1979 (мовою гінді); Промышленность // Экономика Индии. Отраслевой анализ. – М., 1980. – С. 12-70; Industrialization of India. – Delhi, 1980; Итоги экономического развития Индии // Индия. 1980. – М., 1982. – С. 34-47; Колониальное господство и формирование традиционных структур // Традиционные структуры и экономический рост в Индии. –

М., 1984. – С. 22-36; Развитие капитализма и традиционные структуры в независимой Индии // Традиционные структуры и экономический рост в Индии. – М., 1984. – С. 37-47; Results of Economic Development in India // Changing South Asia. Development and Welfare. – London, 1984. – P. 127-134; Индия – современные этапы экономического развития // Мировая экономика и междунар. отношения. – 1986. – № 6. – С. 65-76 (у співавт. з А.Є. Грановським); Экономическое развитие Индии в 80-е годы // Индия. 1985–1986. – М., 1987. – С. 21-41 (у співавт. з А.Є. Грановським).

³ Див.: Россия, Китай и Индия в современных глобальных процессах. – М., 1998 (у співавт. з С.І. Луньовим); Экономические реформы в Индии // Вестник Московского университета. – Сер. 13. Востоковедение. – М., 1999. – С. 96-100; Индия 90-х годов: политическая экономия "второй республики" // Индия и мир. – М., 2000. – С. 113-129 (у співавт. з А.Г. Володіним); Трансформация мировой системы: крупнейшие страны Евразии. – М., 2001 (у співавт. з С.І. Луньовим).

⁴ Див., наприклад: Экономика Индии. Отраслевой анализ. – М., 1980 (у співавт. з Р.П. Гурвічем та О.Л. Баталовим).

⁵ Див., наприклад: Индустриализация Индии. – М., 1971.

⁶ Див., наприклад: Планирование в Индии. – М., 1969 (у співавт. з Л.І. Рейснером).

⁷ Див., наприклад: Современная индийская буржуазия. – М., 1966 (у співавт. з Л.І. Рейснером).

Резюме

Чувпило А.А. Исследование экономического развития Индии в трудах Г.К. Широкова

В статье анализируется научное наследие доктора экономических наук, профессора Г.К. Широкова (1930–2005) – видного советского и российского индолога-экономиста, внесшего значительный вклад в изучение различных проблем экономики колониальной и независимой Индии. Важнейшие труды ученого условно разделены на четыре рубрики: 1) работы по общим вопросам экономики Индии; 2) по проблемам ее индустриализации; 3) сочинения по вопросам планирования индийской экономики; 4) публикации, в которых освещалась индийская буржуазия.